

Підбиваючи підсумки, варто сказати що відтворення процесу сватання в українських народних драматичних іграх безпосередньо передається за допомогою словесно-хореографічних засобів, які виявляються іноді в загальних обрисах з моментами правдивості, але все ж таки набуваючи художніх якостей. Ігри цього типу перш за все, мають невеличкі тексти із сюжетами народного життя, яким властива напруженість ситуації, динамічність дії, жвавість і дотепність діалогу, натуралістичність описів, реакцій, деталей обстановки, контрастність слів та виразів.

Ця гра фіксує загальну картину мислення, історичний фон та наявність гумору, який виступає як форма жанрового висловлення, що призводить до конфліктної ситуації. Розглядаючи «Зельман», і як народну гру, і як календарно-обрядову пісню, ми можемо віднайти в ній цінний матеріал для дослідження українських традицій.

Джерела та література

1. Щербак С. Українські весняні танково-ігрові пісні (деякі проблеми генезису й семантики). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/archive/articles/799.pdf>
2. Бартминський Е. Весенняя игра «Жельман»: пример паратекста с польско-украинского пограничья. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://folkcentr.ru/wp-content/uploads/2013/12/1-722.pdf>
3. Давидюк В. «Їде, їде Зельман» (до питання генези одного ігрового персонажа). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/18171/04-Davidyuk.pdf?sequence=1>
4. Історія святкування Пасхи.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://abetka.ukrlife.org/velykden3.htm>
5. Андрійчук М. Український фольклор про єврейство.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=2603>
6. Воропай О. Звичаї нашого народу. Весна.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrlegenda.org/zvychai_nashoho_narodu/istorychni_motyvy.php

Віталій Масненко

«ІСТОРІЯ ХВОРОБИ» В'ЯЧЕСЛАВА ЛИПИНСЬКОГО ЯК БІОГРАФІЧНИЙ НАРАТИВ. ЧАСТИНА ДРУГА *

У центрі уваги другої частини запропонованої розвідки (перша частина надрукована у збірнику наукових праць «Двадцять четверта березнева наукова сесія Осередку Наукового товариства ім. Шевченка у Черкасах:

* Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Держаного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом (№Ф67/8-2015) «Спільна історія України та Білорусі в сучасній колективній пам'яті обох народів: компаративний аналіз».

Матеріали доповідей на засіданнях секцій і комісій, 11-27 березня 2013 р. – Черкаси, 2014. – С.12-20») – особливий вияв тілесності В'ячеслава Липинського, який спостерігається у його ставленні до стану свого здоров'я, власне до своєї основної недуги – туберкульозу (сухот легенів).

Хвороба як виправдання

Чинник власної хвороби та тілесних страждань доволі часто артикулювався В. Липинським під час листування з приватними особами й інституціями. Відбувалося це, як правило, у трьох випадках.

Перший – коли він пояснював неможливість вчасної відповіді своїм кореспондентам, або нечіткість власного письма. Так, ще у жовтні 1908 р. у листі до Б. Грінченка Липинський відписує: «Вибачайте, що так погано яюсь пишу, але я кілька день лежав (якась малярія мене мучила) і сьогодні ще досить погано себе почуваю» [1, 350].

У квітні 1923 р. перепрошує Є. Чикаленка: «Вибачте за почерк і помарки в цій картці, але як би знали, Дорогий Євгене Харламповичу, як мої нерви вже вкрай цим нашим емігрантським життям перемучилися, то розуміли б, чому і картки як слід вже написати не зможу» [2, 587]. У вересні 1925 р. відписує В. Босому: «Цього листа кінчу, бо довше писати не дозволяє мені мені недуга, яка дійшла вже до того стану, що мушу їхати до санаторії» [1, 233].

У грудні 1925 р. у листі до О. Барвінського Липинський вибачався: «Лихий стан мого здоров'я і застаріла недуга легких, з якою не можу собі дати ради, були причиною того, що так пізно дякую Вам за лист і за працю Вашу» [1, 183]. У той же час він перепрошує Я. Окуневського: «Лежачи, пишу такими «каракулями», що Ви їх би не вчитали. Щоб не затрудняти Вас я дозволив собі послати Вам цей лист писаний на машинці» [3, 342].

У жовтні того ж року Липинський повідомляв В. Бачинського: «З моїм писанням це досить тепер складна процедура. Я тепер в лічниці вже од двох тижнів. Пишу лежачи бруліон (чернетку – моє, В.М.), який посилаю п. Ципріяновичу. Він переписує на машинці мої ієрогліфи, а тоді вже посилаю листа» [1, 187]. Лист до Є. Чикаленка від 19 квітня 1926 р. Липинський завершив таким поясненням: «Щоб не мучити Вас моїм почерком, який під впливом недуги стає чим раз нерозбірнішим, листа цього посилаю переписаним на машинці» [2, 611].

У листопаді 1927 р. Липинський вибачається перед Д. Антоновичем «за нечітке і нескладне письмо, писане лежачи» [1, 172]. Лист до І. Гладиловича від 17 березня 1929 р. Липинський завершує вимушеним зізнанням: «Кінчу, бо дуже тяжко писати. Цілу ніч промучився з сердечними атаками. Нехай Бог боронить Вас від тяжкої фізичної недуги; це, мабуть, найстрашніша річ у світі – каліцтво» [1, 306]. У квітні 1929 р. пояснює О. Андрієвському: «З того часу, як ми не бачились, став я справжнім калікою. Оце вже другу зиму мушу лежати. Коли-б не Михайло

Петрович [Савур]-Ципріянович, якому диктую ці рядки, то взагалі не міг-би я вести навіть найкоротшої кореспонденції» [1, 170]. У червні 1930 р. виправдовував тривалу перерву в листуванні з С. Гриневецьким: «Останніми часами мучила мене сильно кровотеча з легенів, яка страшенно обезсилила і навіть до продиктованя листа зробила не здатним» [1, 337].

По друге, важкий стан і хвороба слугували аргументом у випадку відмови від запрошень долучитися до певних акцій, які вимагали поїздки, або пропозицій написати статті до тих чи інших видань.

Так, у січні 1925 р. наш герой відмовився від пропозиції співробітничати в журналі «Молода Україна»: «цієї змоги у мене нема тому, що здоровля моє чим раз гірше, умови життя на еміграції чим раз тяжчі, а розпочаті праці вимагають закінчення» [1, 312].

У грудні 1925 р. Липинський був змушений відмовитися від написання статті до ювілейного випуску журналу «Богословія», присвяченого ювілею митрополита Андрея Шептицького, обмежившись листом з висловленням пошани до ювіляра: «не маю, нездужаючи тяжко, потрібного для цієї праці здоровля» [1, 219]. Лист таки був надрукований у вказаному виданні.

Стан здоров'я, слугував для Липинського також поясненням щодо зменшення власної громадської активності. Так, у травні 1928 р. він пише Є. Чикаленку: «Ця страшна весіння непогода зробила з мене на якийсь час повного інваліда... На жаль, через недугу, я тепер активної участі і життю Інституту не беру... (Український науковий інститут у Берліні – В.М.)» [2, 621]. У листі до С. Шелухіна (квітень 1930 р.) Липинський наголошував: «Через недугу я мусів скласти, як Ви це може читали в Зб[ірнику] бюлетеня Гетьманської управи, свою участь в проводі нашої організації і зовсім відійти від політичного життя, поки хоч трохи не повернуться мені сили» [4, 146].

Специфічні тілесні практики: дієта та лікування

Специфічні тілесні практики Липинського виявляються в інформації про лікування, яке він проходив. Впадає у вічі критичне ставлення до різних методик лікування, спроба аналітично розібратися у механізмі їхнього впливу на хворі органи. Проте, з часом, коли захворювання стало невпинно прогресувати, Липинський намагався використати будь-який шанс аби хоча б загальмувати розвиток смертельної недуги. Хоча і тут, він виявляє тверезість мислення, розуміючи, що час втрачено і більшість лікувальних засобів потенційно дієві лише на початкових фазах захворювання. Крім того, мислитель постійно змушений був зважати на вартість лікування й обирати найбільш оптимальний варіант за формулою «ефективність – ціна».

У листі до Є. Чикаленка (квітень 1925 р.) Липинський розповідав: «Лікар конче радить дати впомпувати собі воздух в легкі – це такий якийсь новий спосіб лічення, але я не зважусь на це, бо не люблю «новин», а вдруге, що це надто дорого коштує» [2, 601].

У листі до В. Бачинського (грудень 1925 р.) він згадував: «По півторамісячнім перебуванням моїм в санаторії («Вінервальд» – В.М.), лікарі рішили, що для того, щоб лічення дало хоч які небудь наслідки, мушу лічитися цілу зиму. Перебувати цілу зиму в санаторії було для мене неможливо. Отже я повернувся до Райхенау і тут продовжую лічення, яке полягає головним чином в лежанню на воздусі. Цей спосіб лічення дуже обмежує мій час, призначений на писання» [1, 189].

Є. Чикаленко порадив Липинському застосувати для лікування метод І. Манухина – використання дозованого рентгенівського опромінювання: «...Той..вилікував своїм методом зо скілька хворих на туберкульоз, в тім числі і М.Горького» [2, 682]. До слова зазначимо, що цей лікар у такий спосіб лікував і Д. Мережковського. Липинський найсердечніше подякував, утім зрештою змушений був відповісти таке: «Що до цього методу, то я зараз же по одержанню листа Вашого звернувся був до берлінського лікаря, але той мені сказав, що цей метод робить дійсно чудеса в початкових стадіях туб[еркульозу], але що для мене це вже запізно» [2, 617].

Також доволі скептично оцінював Липинський лікувальні можливості психотерапії, особливо самонавіювання. Оскільки ці його міркування важливі для розуміння психосоматичного зв'язку та власної репрезентації, наведемо розлогу цитату із листа до О. Назарука, написаного у грудні 1927 р.: «Всі психічні способи лічення тіла прекрасні, коли тіло здорове. Це значить, що вони добрі для людей т.зв. «імаїнатиків» (помисливих – В.М.). Як кому здається що він тяжко хворий, то він може автосуггестієювилічитись. Але коли у Вас над серцем діра в легких така як кулак; з правого боку друга – трохи менше, а до того всі легені в цілості зайняті катаральним процесом, то тут Ви можете повторяти до схочу все, що хочете, але дірки ці од того не заростуть і кожен рух, кожне напруження Вас мучитиме смертельно. Біда моя в тім що я, завдяки свому залізному організму, не звертав уваги на хворобу, запустив її і коли опинився в гірших обставинах кліматичних і психічних в Берліні, то вона звалила мене з ніг. Але на це нема ради, треба терпіти і надіятись, що хоч калікою, але ще буду працювати колись. Аби хоч трошки сил прибуло!» [3, 307].

У листі до І. Кривецького, написаного майже через рік, у жовтні 1928 р. вже з'являються деякі нові конотації в оцінці психосоматичного зв'язку та можливостей психологічного впливу на власну хворобу: «На жаль туберкульоз належить до тих недуг що автосуггестії не піддаються, бо це робота мікробів. Одначе автосуггестія – признаю Вам – ролю деяку і тут грає. Як би не воля Божа, що мої нерви вічно напружені думками про життєві справи, про нашу будучину, нашу організацію, нашу ідею, я певен, що давно би вже помер» [3, 284]. Отже нервовий подразник тут мав позитивне значення.

Наприкінці 1928 р. Липинський цікавиться у адмірала Я. Окуневського методом лікування туберкульозу за системою Більда, який застосовувала якась А. Лопатинська з Косова: «Про цей метод оповідають чуда і деякі мої знакомі радять мені звернутись до Пані Лопатинської» [3, 350]. Однак і ці засоби були вже безсилі.

У середині 1929 р. Липинський починає застосовувати лікувальну дієту, розраховуючи подолати, або хоча б частково послабити хворобу. Він звертається до юриста К. Близнюка, який мешкав у Берліні, з проханням налагодити постачання препарату «мінеральоген» (mineralogen). Отримавши п'ять пляшок ліків, розпочав терапевтичний курс, який очевидно дався йому дуже важко. У травні Липинський обзивається до Близнюка: «Вибачте, що так довго не писав до Вас. Лічення, яке я розпочав, в початках таке тяжке і денервуюче, що нема змоги полагодити все в свій час» [1, 210]. У червні того ж року хворий вже більш спокійно повідомляв свого адресата: «Лічення провожу точно. Але наслідки воно може дати лише по довшому часі, не менше як кілька місяців» [1, 211]. На початку серпня сподівання Липинського на покращення власного стану помітно зменшилися, утім він ще не втрачає оптимізму: «Воно (здоров'я) майже без змін, хоч своє лічення, як воно й не приємне, терпеливо продовжую, в надії, що може, воно таки pomoже» [1, 212]. Пізніше, наприкінці серпня, у листопаді та у грудні, він ще тричі закупував по п'ять пляшечок «мінеральогену», але позитивних наслідків від лікування так і не отримав. Більше того, як свідчить лист Липинського до Близнюка від 3 листопада 1929 р. «одного разу грудкою цього «Мінеральогену», розпушеного в воді, так попик собі язик, що кілька тижнів був пухир і біла тверда нарость, при чім був сильний біль» [1, 214]. Все це спонукало шукати нових методів лікування, зокрема препаратом «кардіяцоль-дікодід».

Окрім лікування основного захворювання – туберкульозу, Липинський змушений був вдаватися й до оперативного лікування хворих зубів. У листі до Д. Дорошенка у червні 1929 р. він розповідав про майже екстремальну ситуацію з видалення зуба: «Операцію цю робив не дантист, а місцевий лікар, без обезчуження, до того в примітивних умовах в моїй хаті. А що зуб дуже болів і сидів дуже кріпко, то можете собі уявити, які муки довелося мені пережити і як себе почуваю» [1, 631].

На останок Липинський зупинився на застосуванні безсолевой дієти. У листі до Р. Метика (жовтень 1929 р.) він з обережністю тишиться з того, що «цього літа трохи було мені полегшало завдяки дієті – безсолейній і ліченню по системі Gerson-Janerbreich, яке від весни дуже совісно перевозжу. Але тепер восени знову трохи гірше» [4, 32].

У лютому 1930 р. Липинський писав С. Гриневецькому: «Тутешні лікарі вже від давна від мене відступили, кажучи, що я повинен бути задоволеним, що взагалі жию. Отже лічуся тепер сам т.зв. безсолейною дієтою. Лічення це

дуже неприємне, бо все треба їсти без соли, згідно з рецептом... Маю вражіння, що держусь тільки завдяки цьому ліченню» [1, 335].

В листі до Ф. Гладилевича від 1 березня 1930 р. Липинський радив спробувати цю дієту для лікування сина останнього Івана Гладилевича: «Їй тільки я завдячую те, що досі живу. Вона ще добра тим, що виробляє силу волі, найважніший чинник при ліченню довгих хронічних недуг. Її результати можуть показатися тільки по кількох місяцях» [1, 309].

Влітку 1930 р. за порадою лікаря С. Гриневецького Липинський вносить певні корективи у своє лікування і дієту. Але, вочевидь, далеко не все виявилось придатним для вживання, тому деталі цих новацій він намагався з'ясувати у листі: «Ваших вказівок що до дієти буду придержуватись. Молока тільки пити так багато не можу, бо воно мене сильно роздуває і чим більше його пю, тим більше кашляю. З лікарств не зможу брати дигіталісу, бо свого часу я ним був затроївся і від того часу його не переносу. На серце вже від пару літ беру камфору в формі кардіяцолу, сполученого з дікодідом. Думаю, що це лікарство не буде колідовати з лікарствами, ласкаво присланими Вами. Натомість не знаю, чи курація аршенікова не буде колідувати з моїм безсольним ліченням, при якому необхідно їсти як найбільше сирових овочів і ярини» [1, 338].

Друзі намагалися допомогти безнадійно хворому – відправляли не тільки методики і рецепти лікування, а і новітні ліки. Зокрема, Липинський дякував Метику за заспокійливе, яке той надіслав, але при цьому констатував: «На жаль воно не дало бажаного ефекту і лікар місцевий не радить мені його дальше брати, а продовжувати вже випробуваний і діючий заспокоююче «Dicodid» [3, 298].

В останні дні життя, аби вгамувати біль, Липинському робили уколи камфорного розчину. За день до смерті він сповідався, причастився, отримав останнє елепомазання. За словами М. Савур-Ципріяновича «В.Липинський був дуже задоволений і казав, що тепер він цілком спокійний» [5, 235].

Поради «досвідченого» хворого

Цікаво, що Липинський, спираючись на власний досвід і медичну практику, намагався давати поради іншим хворим.

Так, дізнавшись про хворобу С. Єфремова він наполягає на тому аби той беріг себе і не перепрацьовувався: «Після плевриту *звжайте дуже, щоб не застудитись*, бо, знаю це з власного досвіду, це небезпечна річ, можна дістати т.зв. екзодату, тоб-то плевриту з водою» (виділення – В.Л.) [1, 680].

Зокрема, у лютому 1929 р. він радив І. Гладилевичу: «На здоровля своє звертайте якнайбільшу увагу. Памятайте, що хвороби легенів в початку вилічити *дуже легко*, потім *вже неможливо* (виділення – В.Л.). Попробуйте пити що дня в протязі довшого часу (пів року) Elmizen д-ра Войновського з Варшави. Я чув, що в початках недуги він є знаменитий. Попробуйте конче, теоретичні основи цього лікування дуже переконливі» [1, 304].

Отже, самопрезентація В'ячеславом Липинським перебігу власної хвороби, дієти та лікування дозволяють реконструювати його життєвий сценарій, відтворити важливі деталі автобіографічного опису. Водночас, проведений аналіз слугує реальною підставою для пояснення особливості його науковою творчості, зокрема в останні роки життя. Багато що прояснює й стосовно політичної позиції нашого героя, його ставлення до соратників і супротивників у боротьбі за українську державність.

Джерела та література

1. Листування В.Липинського / ред. Я. Пеленський, Р. Залуцький, Х. Пеленська. – К.: Смолоскип, 2003. – Т.1. – 960 с. («Архів»).
2. В'ячеслав Липинський та його доба: Книга третя / Упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – К. : «Темпора», 2013. – 796 с.
3. В'ячеслав Липинський та його доба: Книга друга / Упоряд. Т. Осташко, Ю. Терещенко. – К. : «Темпора», 2010. – 624 с.
4. Липинський В. З епістолярної спадщини: : Листи до Д.Дорошенка, І.Кревецького, Р.Метика, О.Назарука, С.Шелухіна / Упоряд. Т. Осташко, Ю.Терещенко. – К., 1996. – 200 с.
5. Савур-Ципріянович М. Останні дні Вячеслава Липинського / М. Савур-Ципріянович // В'ячеслав Липинський та його доба: Наукове видання. – К.; Житомир, 2008. – С.234-235.

Анатолій Запорожець

О. В. КРИВОШЕЇН І СТОЛИПІНСЬКА АГРАРНА РЕФОРМА

Олександр Васильович Кривошеїн – відомий державний діяч Російської імперії, який відіграв значну роль у політичному житті держави початку ХХ ст. Брав активну участь в підготовці і втіленні в життя столипінської аграрної реформи. Сучасники називали його третім за величиною імперським державним діячем після С. Ю. Вітте і П. А. Столипіна.

О. В. Кривошеїн народився 19 липня 1857 р. в незаможній офіцерській сім'ї у Варшаві. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету. Службу почав у Міністерстві юстиції, з 1887 р. служив у Земському відділі Міністерства внутрішніх справ. З 1896 р. помічник начальника, а з грудня 1904 р. – начальник переселенського управління МВС. У 1905 р. призначений помічником голови управління землеустрою і землекористування, а 1906 р. став членом Державної ради. З жовтня 1906 р. був помічником міністра фінансів, завідував Державним дворянським позиковим і Селянським поземельним банком. У 1908 р. отримав посаду голови управління землеустрою і землекористування.